

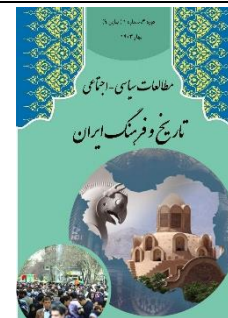
Article history:

Received 29 September 2024

Revised 06 December 2024

Accepted 20 December 2024

Published online 01 August 2025

A Study on the Life and Works of Ebrahim Bastani Parizi: Historian and Literary Figure from Kerman

Ahmad. Hasani¹, Alimohammad. Moazzeni^{2*}

¹ PhD student in Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, University of Tehran, Iran.

² Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran.

* Corresponding author email address: moazzeni@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Hasani, A., & Moazzeni, A. (2025). A Study on the Life and Works of Ebrahim Bastani Parizi: Historian and Literary Figure from Kerman. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 4(2), 1-11

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

This article analyzes the life and writing style of Ebrahim Bastani Parizi, one of the prominent Iranian historians and writers. Bastani Parizi, by utilizing the native vocabulary and idiomatic expressions of Kerman and extensively employing colloquial metaphors and proverbs, successfully combined historical narratives with cultural and local elements, distinguishing his works from those of other writers. These characteristics imbue his works with a unique identity that not only fosters a close connection with Iranian readers but also gives his writings a distinctly national and local flavor. Among his other notable features is his ability to recreate history with a simple yet engaging narrative, which acquaints readers with the lesser-known aspects of Iranian culture and history. The research methodology of this study is based on the collection of data from online, documentary, and library resources and includes content analysis of these materials. The primary aim of this paper is to introduce and highlight the personal and professional dimensions of Ebrahim Bastani Parizi as a historian who adopted a unique approach to addressing culture and history. He sought to combine history with colloquial language and culture, guiding readers toward a deeper and more comprehensive understanding of the history of Persian literature and culture.

Keywords: Ebrahim Bastani Parizi, Iranian historiography, Persian literature, folklore, historical content analysis.

EXTENDED ABSTRACT

Ibrahim Bastani Parizi, a renowned Iranian historian and writer, has made significant contributions to the field of Persian historical and literary scholarship. One of the key features of his work is the frequent use of classical Persian poetry from poets such as Ferdowsi, Molavi, Hafez, Saadi, and Khajoo, which he skillfully integrates into his writings. His scholarly depth is evident as he extensively cites various historical and literary texts, such as *Akhbar al-Wuzara* by Aqili, *Ghazali Nama*, *Samt al-Ali*, *Geography of Isfahan*, *Habib al-Siyar*, *Hazar-dastan*, *Tareekh Mokhtasar Majlis-e-Melli-e-Iran*, and *Wafiyat al-Ayan*, alongside numerous others (Bastani Parizi, 1990). Among these, his admiration for the works of five major poets stands out. Parizi's particular affection for Saadi, in particular, is notable, as he incorporates Saadi's poetry extensively into his own analysis, which reflects not just an appreciation for Saadi's literary contributions but also their connection to the broader cultural and historical landscape of Iran.

In his seminal work *Zir in Haft Aaseman* (Under the Seven Skies), Parizi explores the connection between Saadi's poetry and the cultural sites of Iran, particularly focusing on Shiraz, where Saadi is buried. For instance, in the article titled "... and Sheikh Ajall Said," Parizi discusses the poet's final resting place and emphasizes the importance of inscribing one of Saadi's most famous ghazals on his tomb (Bastani Parizi, 1990). This poem, with its poignant lines, "Bisar salha be sar khak-e ma rood/ Kein ab cheshmeh ayad va baad saba rood" (Many years will pass over our grave, / The waters of this spring will flow and the breeze of the morning will blow), reflects Saadi's love for the natural beauty of the region and his intimate connection to Shiraz. Parizi advocates for this inscription, suggesting that it would preserve Saadi's legacy and symbolize the poet's relationship with his homeland. His argument is that such a tribute would be a fitting memorial to a poet who, Parizi believes, might have composed these lines with the hope of being buried beside a spring in Shiraz, though no historical evidence supports this theory (Bastani Parizi, 1990).

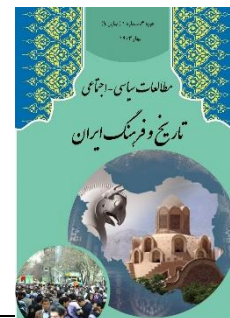
Parizi's affection for Saadi's work is also evident in his repeated references to the poet's verses throughout his writings. In *Asiya-ye Haft Sang* (Asia of Seven Stones), he elaborates on Saadi's life during the Mongol invasions, particularly focusing on the period when Saadi was forced to leave Baghdad and return to Shiraz. He debunks myths surrounding Saadi's life, such as the fabricated story about his encounter with Khwaja Nasir al-Din Tusi, where it is erroneously claimed that Saadi was publicly punished by Tusi (Bastani Parizi, 2003). Parizi's detailed refutation of such unfounded tales reflects his commitment to correcting historical inaccuracies and ensuring that the true legacy of Persian poets and historical figures is preserved for future generations.

Beyond his literary pursuits, Bastani Parizi also provides a deep philosophical analysis of the nature of history itself. In his article *Zobaleh Dan-e Tarikh* (*The Trash Bin of History*), Parizi criticizes the concept of a "trash bin" of history, arguing that no person or event can be truly discarded from history. He contends that history is a dynamic and living memory, where every person, regardless of their perceived significance, leaves a mark on the collective memory of society. History, Parizi asserts, cannot be simplified into a series of discarded events, but rather, it is a continuous process of reflection and analysis that ensures even the most marginalized individuals remain part of the historical narrative (Bastani Parizi, 2011). Parizi's interpretation of history as a "living memory" emphasizes the ongoing relevance of historical narratives and the necessity of preserving them for future generations.

In his work *Khatun Haft Qaleh (The Maiden of Seven Castles)*, Parizi also makes significant contributions to the documentation of Iran's architectural heritage. He provides detailed accounts of historical monuments, particularly those named after a prominent female figure. Parizi's research reveals the profound decay of many of these structures, lamenting their loss of vibrancy and function. He highlights the historical importance of these monuments, which he believes have been unjustly neglected over time (Bastani Parizi, 2012). His documentation not only underscores the richness of Iran's architectural heritage but also reflects his desire to preserve and protect these cultural landmarks, which are vital to understanding Iran's past.

Bastani Parizi's commitment to historical accuracy is one of the defining characteristics of his work. Throughout his writings, he consistently cites primary sources, such as newspapers and journals, providing precise bibliographic details to substantiate his claims. His research is grounded in meticulous documentation, which enhances the credibility of his work and ensures that it serves as a reliable historical resource (Bastani Parizi, 2012). Moreover, Parizi's travels and participation in international conferences enabled him to broaden his understanding of global historical contexts, which further enriched his scholarship. His works are not merely academic in nature but also reflect his sense of cultural stewardship and his desire to preserve and share Iran's heritage with a global audience.

In conclusion, Ibrahim Bastani Parizi's contributions to Persian historical scholarship go beyond the confines of traditional academic history. His work combines historical analysis with a deep appreciation for Persian literature and culture. Through his detailed and often personal reflections on figures like Saadi, and his philosophical musings on the nature of history, Parizi provides a fresh perspective on Iran's past that resonates with both academic audiences and the general public. His integration of folklore, poetry, and oral traditions into his historical writings has ensured that his work remains accessible and engaging to a broad range of readers. Parizi's scholarship not only serves as an important resource for understanding the cultural and historical fabric of Iran, but it also acts as a cultural guide for future generations.

پژوهشی در احوال و آثار ابراهیم باستانی پاریزی تاریخدان و ادیب کرمانی

احمد حسنی^۱، علی محمد موذنی^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* ایمیل نویسنده مسئول: moazzeni@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

حسنی، احمد، و موذنی، علی محمد. (۱۴۰۴). پژوهشی در احوال و آثار ابراهیم باستانی پاریزی تاریخدان و ادیب کرمانی. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۴(۲)، ۱-۱۱.

این مقاله به تحلیل زندگی و سبک نویسندگی ابراهیم باستانی پاریزی، یکی از تاریخ‌نگاران و نویسندگان برجسته ایرانی، اختصاص دارد. باستانی پاریزی با بهره‌گیری از واژگان و اصطلاحات بومی کرمان و استفاده فراگیر از کنایات و ضرب‌المثل‌های عامیانه، موفق شده است روایات تاریخی را با جنبه‌های فرهنگی و محلی ترکیب کرده و از این طریق آثار خود را از دیگر نویسندگان متمایز سازد. این ویژگی‌ها به آثار او هویتی ویژه داده‌اند که علاوه بر ایجاد ارتباط نزدیک با خوانندگان ایرانی، به آثارش رنگ و بویی ملی و محلی بخشیده است. از جمله دیگر خصوصیات بارز او، توانایی او در بازآفرینی تاریخ با بیانی ساده و در عین حال جذاب است، که خوانندگان را با جنبه‌های کمتر شناخته شده از فرهنگ و تاریخ ایران آشنا می‌کند. روش تحقیق این مقاله بر اساس گردآوری اطلاعات از منابع اینترنتی، اسنادی و کتابخانه‌ای است و تحلیل محتوای این داده‌ها را شامل می‌شود. هدف اصلی این مقاله، معرفی و برجسته‌سازی ابعاد شخصیتی و حرفه‌ای ابراهیم باستانی پاریزی به عنوان تاریخ‌نگاری است که رویکردی منحصربه‌فرد در پرداختن به فرهنگ و تاریخ داشته و تلاش کرده است با ترکیب تاریخ با زبان و فرهنگ عامیانه، خوانندگان را به سوی شناخت عمیق‌تر و جامع‌تر از تاریخ ادبیات و فرهنگ ایران سوق دهد.

کلیدواژگان: ابراهیم باستانی پاریزی، تاریخ‌نگاری ایرانی، ادبیات فارسی، فرهنگ عامیانه، تحلیل محتوای تاریخی.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

اگرچه در گذشت سده‌ها و هزارها، کرمان فراز و فرودهای بیشماری را پشت سر گذاشته و تاریخ در این باب، حکایت و وقایع بسیاری را ثبت نموده است، گاه در سراسیمه‌ی نیستی و فنا غلطیده و گاه در صعود به شکوفایی، حرکتی شتابنده داشته است. اما هیچ‌گاه و در هیچ برهه‌ای این دیار از وجود فرزندان، اندیشمندان و صاحبان اندیشه تهی نبوده است. هر چند نمی‌توان منکرانی مهم نیز شد که در طول تاریخ هر گاه جامعه کرمان از ثبات نسبی و امنیتی موقتی برخوردار بوده، شمار صاحبان خرد نیز افزایش چشمگیری داشته است. عصر حاضر را عصر جهانی شدن و سلطه رسانه‌های جمعی و دیجیتال نامیده‌اند، عصری که در آن فرهنگ‌های متکثر به سمت هم‌گرایی در حال تغییرند و جریان سلطه جهانی در این روند به دنبال کسب منافع فرهنگی خود است. اصل جهانی شدن که در عرصه فرهنگی در حال تکامل و توسعه روز افزون است در راستای سلطه نرم و تسلط فرهنگ سرمایه داری گام‌های قدرتمندی برمی‌دارد. بدون تردید در چنین عصر پیچیده‌ای باید به عرصه‌های فرهنگی دقت بیشتری کرد و بر مبنای یک مهندسی قدرتمند فرهنگی به مقوله فرهنگ نگریست و همواره آن را رصد کرد. مهندسی فرهنگی امروزه مهمترین راهبرد فرهنگی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران شناخته می‌شود که بنابر فرمایش مقام معظم رهبری در راستای اهمیت فرهنگ در جهان معاصر در حال پیگیری است. در نقشه مهندسی فرهنگی که راهبرد اعتلای فرهنگ اسلامی-ایرانی در آینده است، میدان گفتمانی بر فرهنگ و مولفه‌های آن استوار خواهد بود و بدون تردید هویت به منظره یکی از مهم‌ترین مولفه‌های این راهبرد خواهد بود. بین مولفه‌های ایجاد و تقویت هویت در یک جامعه می‌توان به مفاخر آن جامعه اشاره کرد که نوعی احساس افتخار فرهنگی و جمعی ایجاد می‌کند. مفاخر را می‌توان نوعی میراث فرهنگی یک ملت دانست که علاوه بر اعتلا فرهنگ به آن هویت می‌بخشد، بنابراین مهم‌ترین ویژگی و کارکرد مفاخر هر فرهنگی همان بعد هویتی آن‌ها در آن جامعه است. کرمان در طول تاریخ پرفراز و نشیب خود مردان و زنانی را در دامان خود پرورده است که در هر دوره تأثیرات قابل توجهی بر حوزه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، علمی و فرهنگی کشورمان گذاشته‌اند. استان کرمان به قدمت تاریخ برخوردار از آثار کهن در حوزه‌های مختلف و هم مفاخر بزرگی است و بخشی از هویت کهن و پرجاذبه ایران را کرمانی‌ها رقم زدند که جای افتخار دارد آری کرمان، همواره خاستگاه بزرگمردانی بوده است که هر یک نه تنها فخر و بالندگی علمی و فرهنگی این دیار را موجب شده‌اند، بلکه در آسمان پر ستاره دانش و فرهنگ ایران زمین نیز از تلالوی خاص برخوردارند. از این خیل عظیم می‌توان به مشاهیر بزرگی همچون احمد بهمنیار، سعید نفیسی، احمدناظرزاده، ابراهیم باستانی پاریزی و خلیل خطیب رهبر اشاره کرد.

زندگی نامه محمدابراهیم باستانی پاریزی

محمدابراهیم باستانی پاریزی در سوم دی ماه ۱۳۰۴ در خانواده‌ای فرهنگی دیده به جهان گشود. البته با توجه به مرسوم نبودن ثبت دقیق سال و ماه و روز در آن سال‌ها نمی‌توان این تاریخ را به طور کامل پذیرفت اما با توجه به شواهدی چندین هم‌بستگی به نظر نمی‌رسد و می‌توان به آن اعتماد کرد. ابراهیم تا پایان تحصیلات ششم ابتدایی را در پاریز می‌گذراند. سپس وی برای ادامه تحصیل به سیرجان می‌رود. در سال‌های ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ به اجبار ترک تحصیل کرده و نوشته‌هایش را در قالب روزنامه‌ای به نام باستان و مجله‌ای به نام ندای پاریز منتشر می‌کند و دو یا سه مشترک هم پیدا می‌کند. سرانجام در سال ۱۳۲۵ در دانشسرای مقدماتی کرمان فارغ التحصیل می‌شود و سپس به تهران می‌آید و در دانشسرای عالی در رشته تاریخ مشغول به تحصیل می‌شود و در سال ۱۳۳۰ فارغ التحصیل و در همان سال برای تدریس به کرمان باز می‌گردد. در همین ایام با همسرش شادروان حبیبه حائری ازدواج می‌کند که حاصل آن یک پسر به نام حمید و یک دختر به نام حمیده می‌شود. وی تا سال ۱۳۳۷ که در آزمون دکتری تاریخ پذیرفته می‌شود در کرمان می‌ماند. باستانی پاریزی دوره دکتری تاریخ را هم در دانشگاه تهران می‌گذراند و با ارائه پایان‌نامه‌ای درباره ابن اثیر - مورخ نامی صاحب کتاب الکامل فی التاریخ- دانشنامه دکتری خود را دریافت می‌کند.

وی پس از فوت همسر تابستان‌ها را در تورنتو نزد دخترش و زمستان‌ها را در تهران کنار پسرش می‌گذراند و سرانجام در تاریخ پنجم فروردین سال ۱۳۹۳ بر اثر عارضه‌ی کبدی، چشم از این جهان خاکی برمی‌بندد.

دکتر محمد ابراهیم باستانی مورخ، مولف، استاد دروس تاریخ، موسیقی پژوه و روزنامه‌نگار شهیر معاصر ایران و همچنین شاعر بود. باید افزود که وی یک سال بعد از اخذ مدرک دکتری، در سال ۱۳۳۸ کار خود را در دانشگاه تهران با مدیریت مجله داخلی دانشکده ادبیات شروع و تقریباً تا پایان عمر رابطه تنگاتنگ خود را با این دانشگاه حفظ می‌کند. در اینجا به طور جداگانه به هر یک از فعالیت‌های دکتر باستانی می‌پردازیم.

تاریخ نگاری

آنچه بیش از همه در نوشته‌های باستانی به چشم می‌خورد، تاریخ نگاری و سبک ویژه‌ی او در نوشتن است. او تاریخ نگار بود اما نه تاریخ نگار حاکمان؛ بلکه نویسنده‌ی تاریخ بومی سرزمینش کرمان و به ویژه زادگاهش پاریز؛ زادگاهی که تا پایان عمر عشق روزافزون خود را به آن حفظ کرد و از طریق این هنرمندی، سرزمین زیبای کوهستانی خود را به همه دنیا شناساند. درک و فهم آنچه می‌نوشت به فهم و دانش بالا نیاز نداشت؛ چرا که شیرین و طنزآمیز می‌نوشت و قلمش را برای مردمان عادی به رقص درمی‌آورد. هنر باستانی این بود که از انواع مثل‌ها و عبارات و خاطرات برای رابطه‌ی بیشتر با مخاطب بهره می‌برد. در اینجا ممکن است این سوال برای مخاطب مطرح شود که چرا باستانی یک مورخ موفق بود؟ یا چرا آثارش بیش از آنکه متعلق به اقشار تحصیل کرده باشد متعلق به عامه مردم است یا به بیانی بهتر، مردم‌گراست؟ به نظر می‌رسید در این باره دست کم پنج تفسیر وجود دارد که البته برخی از آن‌ها به هم نزدیک یا محلول یکدیگر است. اولین تفسیر بلکه تصریح، این که آثار مرحوم باستانی، تاریخ مردم است نه تاریخ سیاسی و نظامی و غیره. آنچه در این باره گفتنی است این که، پس از آن که تاریخ اجتماعی و تاریخ فرهنگی و حتی گرایش‌هایی مانند تاریخ علم در حوزه «تاریخ» مطرح شده، همواره این اشکال وجود داشته است که چرا مورخان ما صرفاً به تاریخ سیاستمداران و پادشاهان پرداخته و مردم و جنبه‌هایی از زندگی آن‌ها را مورد غفلت قرار داده‌اند؟ در این زمینه باید گفت، منهای این که برخی از آثار تاریخی قدیمی ما جنبه‌هایی از تاریخ اجتماعی را دارد، مورخ قابل‌ی که بتواند به طور همه جانبه به تاریخ اجتماعی بپردازد نداشته‌ایم یا بسیار نادر بوده است. در این میان باستانی تاریخ نگاری است که به ثبت زندگی مردم پرداخته و غالب آن چه نوشته، جوهری از زندگی مردم یا به عبارتی تاریخ اجتماع بوده است. به سخن دیگر تاریخ نگاری او نه تاریخ سیاسی بلکه تاریخ اجتماعی است و به این معنا او یک مورخ مردم‌گرا یا توده‌گراست. دومین تفسیر این است که آثار باستانی به زبان مردم است نه به زبان فنی و دانشگاهی: زبان در اینجا به معنای یک امر معرفتی و تفهیمی است. می‌دانیم که تاریخ نگاری دانشگاهی و پیش از آن درباری در سطح کلاسیک و نمونه‌ی خود، نوعی تاریخ نگاری علمی و آکادمیک است که البته شکل سنتی و مدرن دارد. در این آثار عنصر «زمان» کلید اصلی است و از نظر روش، شاخص‌هایی در آن وجود دارد که مورخ آن‌ها را رعایت می‌کند. سوال این است که آیا روش باستانی یک روش آکادمیک است یا زبان دیگری را مورد استفاده قرار داده است؟ باستانی توانایی نگارش این قبیل آثار را دارد و در میان نوشته‌هایش چندین اثر با این ویژگی وجود دارد (مثل سیاست و اقتصاد در عصر صفوی). اما غالب نوشته‌های وی به زبان مردم است. در اینجا نباید زبان آکادمیک را برابر زبان مردم دست کم به معنایی که مورد نظر مرحوم باستانی است قرار داد. بحث سر زبان خواص و عوام نیست، بلکه مقصود زبان توده مردم اما توده اهل مطالعه هر چند نه لزوماً اهل تخصص در تاریخ است. با این حال نباید تصور کرد که متخصصان، از آن آثار بی‌نیاز هستند، به عکس، آن‌ها هم در وقت پژوهش به اقتضای موضوع، باید از همان متون استفاده کنند؛ زیرا هم ارزش مواد ارائه شده و هم تحلیل‌ها کاملاً عالمانه است. اما این که چطور می‌شود آدمی تاریخ آکادمیک را کنار بگذارد و سنت تازه‌ای بیافریند و در عین حال علمی بودن او مورد تایید باشد، نکته جالبی است. نکته‌ای که قدری درباره‌ی آن جدال هم در گرفته و برخی در حوالی سال ۱۳۷۱ به دفاع از تاریخ آکادمیک، شبه انتقادی از آثار وی کرده

اند. در آن نوشته این شبهه طرح شده است که مرحوم باستانی سطحی نگری کرده یا زبان تازه‌ای برای متن‌های تاریخی اختراع کرده است! به هر روی، یا باید - و به تدریج شاید - آثار سبک جدید را هم نوعی از آثار آکادمیک به حساب آورد یا آن که اگر هم از آن سلسله خارج است، برای خود به عنوان یک سبک جدید و ویژه شناخته شود. سومین تفسیر از مردمی بودن آثار ایشان این که او توانست تاریخ را به میان مردم ببرد. یکی از زمینه‌های آن، نکته‌ی قبلی است اما نه همه آن. دلایل زیادی وجود دارد که بگوییم باستانی تاریخ را میان مردم برد و این به خاطر نوع نگاهی بود که وی در گزینش داشت. همین طور سبک نگارش که همان زبان است. نوع چینش رخدادها و ایجاد ارتباط میان آن‌ها و روحی که او در آن‌ها می‌دمید و آن‌ها را متحرک می‌کرد. آقای اشراقی یکی از قدیمی‌ترین دوستان وی می‌گویند: «باستانی مورخی جامع بود که با شیوه‌ی بدیع تاریخ نگاری اش موقعیت خاصی در میان مردم تاریخ خوان کسب کرد. به نظرم این حواشی آمیخته به شعر، اسطوره و داستان به شکل انبوه و مضامین دل انگیز و طنزهای عبرت آمیز باستانی پاریزی را نمی‌توان از متن کتاب هایش کنار گذاشت زیرا تاریخ نگاری وی با آراستن تاریخ با شعر، داستان، حماسه، جغرافیا و مضامین شیرین سبب جلب توجه مردم شده بود، آمیختگی که وی در نوشتن تاریخ با آن، مهارتی ویژه کسب کرده بود از ویژگی‌های ممتاز سبک نگارش وی در تاریخ شمرده می‌شد». برای سخن گفته شده باید ذکر کنیم که باستانی معتقد بود، تاریخ را باید با مزه و چاشنی همراه کرد و این سبک تاریخ نگاری را به وضوح در آثار وی می‌بینیم برای مثال در مورد سبک نگارشی مشیرالدوله نوشته: «عیبی که شخصاً در شیوه‌ی انشاء مشیرالدوله می‌بینم - اگر اینکه شاید از نظر تاریخ نویسی حسن آن باشد - این است که مزه و چاشنی ندارد. گاهی آدم لازم است که از خستگی خواندن ماجرای طولانی کوروش و اسکندر خارج شود، اصولاً مرحوم مشیرالدوله شعر نبود - این است که در همه کتاب دو سه هزار صفحه‌ای او، جز چند بیت از اشعار فردوسی را، نمی‌توانیم بیابیم.» (Bastani Parizi, 2002).

دکتر محمدتقی امامی هم در سخنرانی اش درباره‌ی مرحوم باستانی گفته است: «شادروان پاریزی مورخ مردمی بود و تاریخ را برای درک اکثریت مردم که آگاهی تاریخی نداشتند می‌نوشت و آن‌ها را به تاریخ علاقه مند می‌کرد زیرا نوشتن تاریخ‌های مکرر حوادث یا سرگذشت حکام، مردم را با تاریخ بی‌علاقه و بیگانه کرده بود و میلی برای مطالعه‌ی تاریخ در آن‌ها نگذاشته بود. آمیختن تاریخ تلخ با شیر و شکر نکته‌ای است که از خود وی درباره علم تاریخ و بردن آن میان مردم با استفاده از این قانون، نقل شده است». چهارمین تفسیر از مردمی بودن آثار باستانی، این که ایشان به ابعادی از تاریخ معاصر و اخبار کوچک و بازار و تبدیل شفاهیات به کتبیات پرداخته که جنبه‌ی مردم شناسانه یا به عبارتی تاریخ اجتماعی دارد. ایشان بسیاری از قصه‌های کوچک بازار را وارد تاریخ کرد. این همه یک جنبه مردمی بودن یک تاریخ است. ما همیشه در تاریخ، به دنبال موادی از تاریخ اجتماعی هستیم اما چیز درستی از روزگار خود ثبت نمی‌کنیم. باستانی از آنچه امروزه و در دوره معاصر هم وجود داشت ضمیمه‌ی داستان‌های کهن می‌کرد. وصل کردن تاریخ قدیم و جدید در نوشته‌های ایشان آشکار است. آدمی برای ایشان با ویژگی‌های ثابت در نظر گرفته شده که وقتی حرکتی از او سر می‌زند، چندان نمی‌توان در آن عنصر «زمان» را لحاظ کرد. سابقاً در تدوین متون فرهنگی - عامیانه مانند آثار جاحظ یا دیگران، این ملاحظه بود که در یک حوزه، داستان‌هایی از قدیم گردآوری می‌شد تا به روزگار خودشان می‌رسید و انتخابی از میان بهترین‌های عصر حاضر هم در کنار متن‌های کهن فراهم می‌آمد. پنجمین تفسیر برای مردمی بودن آثار ایشان این است که باستانی تاریخ را برای استفاده مردم نوشت، تاریخ برای مردم، یعنی برای بهره بردن آنها. البته شاید هر مورخی ادعا کند که تاریخ را برای فایده و بهره‌وری مردم می‌نگارد، اما اولاً از نظر کمی و ثانیاً کیفی این مساله مهم است که چه قدر مورد استفاده مردم است. این استفاده، بهره‌گیری ذهنی - علمی نیست که مثلاً با خواندن آثار مربوطه درک تاریخی بهتری از تاریخ ایران داشته باشیم؛ بلکه نوعی استفاده روزمره، استفاده‌ای که درک بهتری نسبت به رویدادهای حتی ساده‌ی اطراف ما بدست می‌دهد و آن‌ها را تفسیر و پندآموز می‌کند. دست کم یکی از معانی عبرت در فرهنگ تاریخی ما همین است. اینجا به قول آقای دکتر خیراندیش تاریخ برای تاثیر است. قدما حکایات تاریخی را به همین منظور می‌نوشتند. اما آن انتخاب‌ها ساده بود. باستانی با گزینش‌های دقیق خود، از تاریخ و حکایت و شعر و ادب، تاریخ را سودمندتر و

اثرگذارتر می‌کند.» (Jafariyan, 2014). گذشته از هر آنچه ذکر شد، باید بگوییم که شیوه‌ی تاریخ‌نگاری باستانی چنین است: همزمان که در حال به تصویر کشیدن واقعه‌ای تاریخی است، سعی می‌کند با توصیف‌های زیبای خود، صحنه‌ها را برای خواننده مجسم کند. با دیدن نام شخص یا مکانی به آوردن واقعه‌ی تاریخی دیگری می‌پردازد و از این روست که شیوه‌ی تاریخ‌نگاری باستانی را تاریخ در تاریخ می‌دانند. برای مثال در «آسیای هفت سنگ» که باستانی در حال توصیف صحنه‌های دلآوری «پهلوان علیشاه بمی» است به یاد داستانی از جوانمردی و دلیری بی‌نظیر «امیرمحمد» می‌افتد و به نقل آن واقعه می‌پردازد. دیگر اینکه باستانی در نقل واقعه‌های تاریخی، پس از پایان داستان به نتیجه‌گیری و قضاوت آن ماجرا می‌پردازد. مثلاً در ماجرای کشته شدن یزدگرد سوم به دست آسیابان مرو می‌نویسد: «بنده می‌خواهیم بعد از هزار و چهارصد سال، وکیل‌گ... بی‌صاحب شوم و از کل آسیابان‌ها - عموماً؛ و از آسیابان مرو - خصوصاً اعاده حیثیت کنم» (Bastani Parizi, 2006).

جایگاه شاعران و نویسندگان ادب فارسی در اندیشه باستانی

از نکاتی که در نوشته‌های باستانی بسیار به چشم می‌خورد، کاربرد شعر شاعران کلاسیک ادب فارسی از جمله: فرخی سیستانی، ناصر خسرو، صائب تبریزی و... شاعران و نویسندگان بشمار دیگری است. باستانی در جای جای نوشته‌هایش به کتاب‌های تاریخی و ادبی زیادی استناد کرده و مستقیماً متن کتاب را آورده است که این مسئله نشان از وسعت دقت و مطالعه‌ی فراوان ایشان دارد. کتاب‌هایی مثل: آثارالوزراء عقیلی، غزالی‌نامه، سمط‌العلی، جغرافیای اصفهان، حبیب‌السیر، هزارستان، تاریخ مختصر مجلس ملی ایران، وفیات الاعیان، روضه الصفا و...؛ باید گفت که از میان تمام آنان، نگاه باستانی به پنج شاعر کلاسیک بیشتر است. این شاعران پرآوازه زبان و ادب فارسی عبارتند از: فردوسی، مولوی، حافظ، سعدی و خواجه؛ برای مثال در «زیر این هفت آسمان» در مقاله‌ای به عنوان «... و شیخ اجل چنین وصیت کرد» به نگاهداشت بهتر آرامگاه و مقبره سعدی اشاره می‌کند و در این راستا، از مسئولان درخواست می‌کند که غزلی از سعدی را با مطلع «بسیار سال‌ها به سر خاک ما رود/ کاین آب چشمه آید و باد صبا رود» بر روی مزارش بنویسند و در این باره می‌گوید: «برای من مسلم است که سعدی، خود، در آن ایام که در شیراز بوده، بارها و بارها به همین دامنه‌ی کوه رفته و در کنار همین چشمه نشسته و دیوان حافظ گشوده و غزل خوانده است، و هر چند در آن روزگار بساط چای و سماور و چایخانه دائر نبوده است، و شاید، یکروز که به همین ماه‌ها و این آب شفاف جاری چشم دوخته بوده این غزل دلپذیر را سروده و آرزو کرده و شاید وصیت نموده که او را کنار همین چشمه دفن کنند و مطمئناً می‌خواسته که آن را بر سنگ قبر او بنویسند. البته ما هیچ دلیل تاریخی برای این نظریه نداریم، ولی همه‌ی شواهد گویای اینست که شعر را سعدی برای مزار خود گفته بوده، و چه خوب بود که امروز هم آن را با خط خوش نوشته بودند و بر دیوار چایخانه با کاشی لاجورد در برابر چشم چای‌خوران گذاشته بودند. آیا شعر از این باحال تر و مناسب تر بر مزار سعدی و بر چایخانه و آن هم در کنار قنات حوض ماهی پیدا می‌شود؟» (Bastani Parizi, 1990). در خور توجه است که باستانی پاریزی همین مطلب را دوباره در آسیای هفت سنگ بیان کرده و حتی این بار با تعصبی بیشتر درباره‌ی آن سخن گفته است. وی برای اثبات ادعای خود اظهار می‌دارد که: «دریغ است که ما این شعر دلکش سعدی را در آرامگاهش نمی‌بینیم و حال آنکه یکصد و پنجاه سال پس از مرگ سعدی، در دورافتاده‌ترین جزایر آسیای شرقی، یعنی در سوماطرای شمالی (اندونزی)، وقتی «حسام‌الدین ابن امین» قالب تهی می‌کرد، آرزو داشت همین شعر سعدی بر مزارش نوشته شده باشد. و بر سنگ مزار سعدی بنویسند.» (Bastani Parizi, 2003)؛ سپس شعر سعدی را می‌آورد و از رئیس باستان‌شناسی فارس درخواست می‌کند که این شعر را بر کتیبه‌ای بنویسند و در کنار پایاب نصب کنند. در پایان همین بحث در پاورقی می‌نویسد: «این پیشنهاد را اقلأً من ده بار تکرار کرده‌ام اگر ماهی‌های حوض ماهی نیز زبان داشتند، تکرار می‌کردند که جای همین کتیبه و مجسمه همین جاست. اما همانطور که اطلاع دارم هنوز کسی این کار را نکرده و مثل اینکه درک اینکه این شعر، شعر سنگ مزاری است برای شیرازی‌ها مشکل است، در حالی که اندونزی‌ها خیلی زودتر این نکته را درک کرده‌اند.» (Bastani Parizi, 2003).

گذشته از این باستانی هر جا که فرصتی یافته، بیت‌هایی را از سعدی در میان سخنانش به تضمین آورده است که البته تعداد آن‌ها کم نیست و همین مسئله می‌تواند از دلایل توجه باستانی به سعدی شیرازی باشد. در کتاب «سنگ هفت قلم» باستانی، دو مقاله دیگر از سعدی با عنوان‌های «چون انقلاب، و بر بشن سعدی» و «سعدی شیراپاری» وجود دارد که در اینجا خلاصه‌ای از آن‌ها را برای دستیابی به اندیشه این نویسنده بزرگوار بیان می‌کنیم: در مقاله اول، باستانی به شرح و توضیح زندگی سعدی در بغداد می‌پردازد که مصادف با حمله مغولان بوده و اینکه سعدی با حمله مغولان مجبور به مهاجرت شده و دوباره به سرزمین خودش، یعنی شیراز بازگشته است. در این میان، نویسنده به داستان‌های بی‌اساسی از زندگی سعدی در شیراز اشاره و نادرستی آن‌ها را برای خواننده اثبات می‌کند. یکی از این داستان‌ها، ورود خواجه نصیرالدین طوسی به شیراز و گفت‌وگوی میان این دو نفر است که منجر به شلاق خوردن سعدی به فرمان خواجه نصیر می‌شود.

تاریخ در اندیشه‌ی باستانی پاریزی

در سیر مطالعه‌ی آثار باستانی، بارها به نظر و اندیشه او درباره تاریخ برمی‌خوریم. گاه خود باستانی به تحلیل ماهیت تاریخ و چگونگی آن می‌پردازد تا خواننده را از این مهم آگاه کند؛ گویی در این راستا نویسنده، رسالتی را به عهده گرفته است و جز به نیک‌سرانجامی آن به چیز دیگری نمی‌اندیشد. در واقع می‌توان گفت که نویسنده مشعلی را به دست گرفته است تا هر آنچه که برای مخاطب در دنیا و زمان فعلی، به گونه‌ای نادرست به او شناسانده شده، روشن و واضح گرداند و از این هنرمندی با تمام توان خود در نوشته‌هایش استفاده کرده است. برای مثال می‌توانیم به کتاب «سنگ هفت قلم» رجوع کنیم و از آنجا شاهی برای این نوشته بیان کنیم. باستانی در مقاله‌ای با عنوان «زباله دان تاریخ» به تشریح نظرات درباره تاریخ می‌پردازد و می‌نویسد: «اخیراً باب شده که می‌گویند فلان چیز یا فلان کس در «در زباله دان! تاریخ» افتد یا به زباله دان تاریخ سپرده شد. این هم یک اصطلاح ساختگی کم حقیقت است. تاریخ زباله دان ندارد. البته ممکن است کل تاریخ خودش یک پا زباله دان باشد! این در صورتی است که کل عالم را زباله بدانیم، ولی تاریخ به معنی حقیقی چنان نیست که یک گوشه اش «شاهدونی» باشد و یک گوشه اش «کاهدونی»، این جایش خارستان باشد و آن جایش گلستان...»

این تعبیر «زباله دانی» تاریخ، و اینکه فلان کس را به زباله دانی تاریخ انداختیم، دو اشکال دارد:

- نخست آنکه هیچ کس را نمی‌شود به زباله دانی تاریخ انداخت. یک جای دیگر هم گفته‌ام: پادشاهان را می‌شود از کشور بیرون انداخت، ولی، متأسفانه، هیچ وقت از تاریخ نمی‌شود بیرونش کرد. کاترین را نمی‌شود دور انداخت، هم چنانکه که گنومات را هم نمی‌شود از او صرف نظر کرد، بر سر همه این‌ها همه کار می‌شود آورد تا وقتی که در متن اجتماع هستند، روزی که به تاریخ سپرده شدند، دیگر هیچ کاری درباره آن‌ها نمی‌شود کرد- جز یک قضاوت ناعادلانه در خوب و بد کارهایشان. کار تاریخ همین است؟ اما ثانیاً، که نظر اصلی است، اینست که اصلاً، تاریخ، زباله دانی ندارد. تاریخ یک حرکت مداوم فعل و انفعالی تز و آنتی تز است، تاریخ یک حافظه زنده است، یک دیسک کامپیوتر است که همه چیز و همه کس را به یاد خواهد داشت، حافظه‌ای که اگر دکتر مصدق را در صدر خود حفظ کند لامحاله تیمسار آزموده را فراموش نخواهد کرد. تاریخ یک قدرت قاهره خداوندی است، که در واقع رام‌کننده و شلاق‌زننده‌ی سرکشان است- نه مدافع آن‌ها و نه همراه این‌ها، و نه حتی انتقام‌گیرنده از آنها. تاریخ پناهگاه درماندگان بشری است. این یک زمینه روشن ذهنی در حافظه اجتماع است و به موقع، و هر وقت که اوضاع مناسب و مساعد باشد - و البته لزومی داشته باشد - همه چیز را به یاد همه کس خواهد آورد.

هر قرض مرا به موقع خود او ادا کند» (Bastani Parizi, 2011)

قرض است فعل‌های تو پیش روزگار

گذشته از تشریح و نظر باستانی درباره‌ی تاریخ، نکته دیگری نیز وجود دارد که سبب زیبایی دو چندان گفته هایش شده و آن به کارگیری زبان و مسائل گوناگون است که در واقع باعث می‌شود سخنانش به درون ذهن هر خواننده‌ای به آرامی نفوذ کند و تاثیرگذار باشد. باستانی در مجموعه‌ی هفتی خود، در تقسیم بندی و ترتیب ابنیه‌ی تاریخی ایران، آمار شگفت انگیزی از بناهای تاریخی ایران به دست داده که تهیه و تنظیم این آمار کاری بس مشکل می‌باشد و نیاز به دقت و کنجکاوی فراوان دارد. باید گفت که باستانی با استادی هر چه تمامتر از عهده‌ی این کار برآمده است. از جمله آن آثار و ابنیه می‌توان به کتاب «خاتون هفت قلعه» رجوع کرد. برای مثال: «یکی ابنیه و آثار و آبادی‌هایی است که به نام و نسبت دختر معروف است. این ابنیه اگرچه اکنون هم تعداد آن کم نیست - ولی متأسفانه امروز صورت آبادان و تازه و شادابی - که تناسب با مسمای خود داشته باشد - ندارند. اغلب فرتوت و شکسته و خراب و بایر افتاده و گذشته‌ی طری و زنده خود را در زیر خاک‌های پوسیده و اطلال سیاه پوشانیده‌اند.» (Bastani Parizi, 2012)؛ سپس هر یک از این ابنیه را نام می‌برد و به توضیح آن‌ها می‌پردازد. برای مثال؛ این بناها شامل قلعه‌ها: قلعه دختر فارس، قلعه دختر باکو، قلعه دختر خراسان، قلعه دختر عراق و...

پل‌ها: پل عشق، پل دهانه چرا و... در پایان این بحث باید اضافه کنم که باستانی در نقل تاریخ امانتدار بسیار خوبی بوده است. وی هر جا مطلب، مقاله یا عکسی برای بیان مباحث و ثبت تاریخ به دستش رسیده از همان فرد موثق و رساننده پیغام، بدون هیچ گونه پنهان کاری نام برده و تاریخ و سند همان موضوع را برای اطمینان خاطر مخاطب در اثرش، به ثبت رسانده است. از دیدگاهی دیگر می‌توان آثار باستانی را در حکم دایره‌المعارفی موثق درباره‌ی تاریخ ایران و به ویژه کرمان دانست؛ برای اثبات این ادعا می‌توانیم به مستند بودن گفته‌های باستانی رجوع کنیم. وی هر جا مطلبی از روزنامه‌ای ایرانی یا خارجی آورده، نام آن مطبوعات و ناشر و تاریخ دقیق آن را ذکر کرده است. نکته دیگر، اهمیت سفرهای باستانی به کشورهای دیگر و شرکت در کنگره‌های مختلف است. او در این باره، صفحاتی از کتابش را به ذکر دقیق حوادث و چاپ عکس‌های گرفته شده اختصاص داده است. از دیگر اندیشه‌های باستانی در رابطه با تاریخ، توجه به نام سرسلسله و شاهنشاهان بزرگی چون کوروش و داریوش و اردشیر بابکان و انوشیروان و خسرو پرویز و یزدگرد سوم و... است. به عقیده‌ی وی در کنار این شخصیت‌های بزرگ و ستون‌ها و اوتاد تاریخ ایران، کسان دیگری نیز قرار دارند که از جهت شهرت هرگز به پای این بزرگان نرسیده‌اند اما از جهت فداکاری، شاید در تاریخ کم‌نظیر باشند. وی تاریخ دوهزار و پانصد ساله ایران را درست پنج برابر کل تاریخ آمریکا می‌داند و معتقد است که اگر سراسر تاریخ ما به جنگ و دشمنی صرف نشده بود، می‌بایست پنج برابر آمریکا قدرت اقتصادی و نظامی و تمدنی داشته باشیم. سرانجام اینکه باستانی در نوشته هایش، هرگاه که بتواند درباره‌ی تاریخ‌های بومی به صورت شفاهی و مستند، اشخاص مورد اعتماد اطلاعات دقیقی به خواننده می‌دهد.

نتیجه‌گیری

ابراهیم باستانی پاریزی، فراتر از یک تاریخ‌نگار یا نویسنده، میراث‌داری فرهنگی بود که توانست تاریخ را از جایگاه خشک و آکادمیک خود بیرون آورد و آن را به زبانی شیرین، قابل لمس و جذاب برای همه طبقات جامعه روایت کند. او با شیوه‌ای منحصر به فرد و با زبان مردم، جنبه‌هایی از تاریخ و فرهنگ ایران را بازنمایی کرد که کمتر مورد توجه تاریخ‌نگاران رسمی قرار گرفته بود. باستانی، به‌ویژه در آثارش درباره تاریخ کرمان، توانست روایت‌هایی از گذشته مردم این سرزمین را به تصویر بکشد که در دل خود باورها، اسطوره‌ها، زبان عامیانه، و تجربه‌های زیسته‌ی مردمانش را زنده نگه دارد. در عین حال، نگاه او به مفاخر فرهنگی کرمان و پیوند آن با هویت ملی، یکی از وجوه مهم کار اوست که این استان را از منظر فرهنگی و تاریخی در جایگاه ویژه‌ای قرار می‌دهد. رویکرد او به تاریخ‌نگاری در زمانه‌ای که سرعت جهانی‌شدن و نفوذ رسانه‌ها، فرهنگ‌های محلی را در معرض از دست رفتن قرار داده، به‌عنوان یک حرکت مقاومتی فرهنگی قابل توجه است. او به‌درستی دریافت که فرهنگ محلی و مفاخر ملی، بخش مهمی از هویت ایرانی‌اند و با زنده نگه‌داشتن تاریخ بومی و توجه به ابعاد انسانی و اجتماعی آن، توانست پیوندی ناگسستنی بین نسل‌های گذشته و حال برقرار کند. این تلاش‌ها در زمانی اهمیت مضاعف می‌یابند که فرهنگ‌ها با یکدیگر ادغام

می‌شوند و هویت‌ها ممکن است در این روند به فراموشی سپرده شوند. بنابراین، آثار باستانی پاریزی نه تنها از لحاظ ارزش تاریخی بلکه به‌عنوان منابعی هویت‌ساز و الهام‌بخش برای بازاندیشی در ارزش‌های فرهنگی ایران حائز اهمیت‌اند. باستانی پاریزی، در آثار خود تنها به ثبت وقایع و نام‌های تاریخی اکتفا نکرد، بلکه به‌عنوان یک راهنمای فرهنگی، تجربیات، باورها و نکته‌سنجی‌های عامیانه را نیز در تاریخ‌نگاری وارد کرد. او با تکیه بر طنز، کنایه‌ها، ضرب‌المثل‌های بومی و روایت‌های شیرین، تاریخ را از حالت روایتی سنگین و خشک خارج کرد و به عنصری زنده، قابل لمس و سرگرم‌کننده تبدیل ساخت. این توانایی در احیای تاریخ و بازآفرینی آن به زبانی مردمی و ملموس، باعث شد تا آثار او در دل مردم ایران جا باز کند و از نسلی به نسل دیگر به‌عنوان منابعی پرمغز و شیرین منتقل شوند. در مجموع، دکتر محمدابراهیم باستانی پاریزی با تاریخ‌نگاری مردمی و زبان‌آوری خاص خود، میراث فرهنگی گرانبهایی برای ایران به‌جا گذاشت. او با آگاهی از نقش و اهمیت تاریخ و فرهنگ در حفظ هویت ملی، این میراث را به‌گونه‌ای منتقل کرد که در میان نسل‌های آینده نیز ماندگار باشد. نگاه او به تاریخ به‌عنوان یک «حافظه زنده»، که همیشه بخش‌هایی از هویت و فرهنگ ما را با خود به همراه دارد، نشانگر نگاهی عمیق و آگاهانه به ارزش‌های ملی و فرهنگی ایران است. به این ترتیب، آثار و روش او نه تنها به غنای تاریخ‌نگاری ایران افزود، بلکه چشم‌اندازی نوین در این عرصه پدید آورد که می‌تواند راهنمایی برای تاریخ‌نگاران و فرهنگ‌دوستان آینده باشد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Bastani Parizi, M. E. (1990). *Khatun of Seven Castles*. Javidan.
 Bastani Parizi, M. E. (2002). *The Seven-Bend Reed*. Nashr Elm.
 Bastani Parizi, M. E. (2003). *The End of the Shahnameh is Happy*. Elmī.
 Bastani Parizi, M. E. (2006). *The Seven-Stone Asia*. Elm.
 Bastani Parizi, M. E. (2011). *Seven-Cut Stone*. Elm.
 Bastani Parizi, M. E. (2012). *The Seven-Turn Alley*. Negah Publications.
 Jafariyan, R. (2014). *History in the Works of Bastani Parizi*. Nashr Tarikh.